

správného MCCCCLX. Následujících šest překladů tento časový posun dále měnilo podle lokálních okolností. Typologicky lze rozlišit tři skupiny překladů: úplné i doslovné, tendenčně upravené parafráze a extrakty.

Výrazným znakem souboru překladů je tu větší, tu menší důraz na spravedlnost pro lidi vyjádřenou v latinském textu významovým spojením *iusticia popularis*. Rupescissa vskutku, což bylo mezi jeho vrstevníky ojedinělé, měl sympatie pro utlačované i pro jejich odpor proti lordům, případně též pro odejmutí nadbytečného majetku duchovenstvu. V nejstarším staročeském překladu tak například čteme: *A bude tresktánie v urozených lídech více, než muož věřeno býti. A budú stínání mocní od toho lidu, které sú dřive skrze zrady zlúpili*. Dalším příznačným prvkem latinského originálu a řady jeho překladů byl milenarismus, očekávání tisícileté říše míru a duchovního osvětlení, která bude následovat po Antikristově destrukci pozemského světa. Neplatí to však pro dva staročeské překlady, což si lze vyložit jako antimilenaristickou kritiku husitského chiliasmu.

Vzhledem k jazykové a jiné různorodosti 16 textů v sedmi jazycích i pro usnadnění jejich komparace editoři předem určili pro všechny rukopisné verze jednotný způsob prezentace. Po úvodní informaci o datu, místě a případném autorství následují zjištěné relace k dochovaným verzím a k latinskému originálu. Každé edici předchází *ratio editionis*, staročeské a hornoněmecké texty spolu s překladem do kastilštiny jsou otištěny s paralelním anglickým překladem. Bibliografie je uvedena vždy za texty každé jazykové skupiny. O vydání starofrancouzských překladů a o komentáře k nim se zasloužila Barbara Ferrari, Marco Pedretti se ujal katalánského textu a Antonio Montefusco překladu do toskánštiny. Na edičním zpřístupnění překladů do kastilštiny se podíleli Viorica Codita, Robert E. Lerner, Alberto Montaner Frutos a Rosa Vidal Doval. Robert E. Lerner dále vedl práci skupiny zabývající se překlady do střední horní němčiny (Carola Redzich, Pavlína Rychterová, Sophie Zimmermann), zatímco Pavlína Rychterová odpovídala za edice staročeských textů, na nichž participovali Robert E. Lerner a Pavlína Cermanová. Edici anglického překladu spolu s komentářem zajistila Marleen Cré a v připojeném dodatku pojednal Robert E. Lerner o údajně ztraceném překladu do hebrejštiny. Závěrečný oddíl knihy tvoří rejstříky osobních a místních jmen, rukopisů a biblických citací.

První zmínka o spisech Jana z Rupescissy v českých zemích se vyskytuje v inkvizičním protokolu z roku 1393, aniž by však bylo zřejmé, zda

šlo o *Vade mecum in tribulatione*. Krátce nato, někdy v letech 1398–1404, se tímto dílem zabýval ve vztahu ke schizmatu anonymní autor v pražském rukopise Národní knihovny ČR se signaturou VIII D 15. Poněkud překvapuje, že dosud není znám ani jeden úplný opis latinského znění *Vade mecum* bohemikálního původu. Zachovalo se jen několik zkrácených verzí, z nichž nejstarší z roku 1422 (Wien, Österreichische Nationalbibliothek, Cod. 3282) je pozoruhodná tím, že na jejím základě vznikl někdy v letech 1422–1425 nejstarší český překlad více či méně zkrácených intencí 2 až 7 (Třeboň, Státní oblastní archiv, rkp. A 7). Druhý z vydaných textů je rovněž zkrácený, avšak obsírnější staročeský překlad Prologu a 16 intencí z rukopisu 1172/1 vatislavského Ossolinea, který byl pořízen podle německého překladu z doby kolem roku 1460. Mladší a rozdílnou redakci tohoto textu představuje staročeský překlad z let 1492–1500 v rukopise O 35 pražské Knihovny Metropolitní kapituly u sv. Víta, jenž tvoří závěrečnou třetí položku vydaných textů české skupiny.

Koncepce i redakce obsahově, zejména však filologicky velice složitého díla kladla mimořádné nároky na oba vedoucí editory, jejichž zásluhou se bádání v dané oblasti posunulo do nového stadia.

FRANTIŠEK ŠMAHEL

František ŠMAHEL, *Die Basler Kompaktaten mit den Hussiten (1436). Untersuchung und Edition*, Harrassowitz Verlag, Wiesbaden 2019 (= Monumenta Germaniae Historica, Studien und Texte 65)

226 s., ISBN 978-3-447-11179-9

Když František Šmahel v úvodních partiích monografie *Basilejská kompaktáta. Příběh deseti listin* (Praha 2011) označil úmluvy mezi husity a basilejským koncilem za „dokumenty tak závažné pro české, říšské i církevní dějiny 15. století“, jako by tím předznamenal, že dotčená kniha nezůstane omezena jen na vydání v českém jazyce. Po osmi letech se tušené stalo skutečností a Šmahelova práce vyšla v německém překladu, s několika důležitými doplněními. Tím nejvýznamnějším je bezesporu kritická edice kompaktát, díky níž je publikace *Die Basler Kompaktaten* užitečná i pro badatele, kteří disponují původní knihou v češtině.

Odborná část knihy se z velké části shoduje s výkladem publikovaným v roce 2011, obsah prvních tří kapitol („Prolegomena: Das Basler Konzil, seine Aufgabe, Administrative und seine Gesandten“; „Verschriftlichung und Ratifizierung der Basler Kompaktaten“; „Epilog: Die rätselhaften Schicksale der Kompaktaten-Urkunden“) tudíž není třeba obsáhle představovat. Připomeňme jen, že autor věnuje nejvíce pozornosti dlouholetým jednáním mezi diplomaty husitských Čech a basilejského koncilu s důrazem na debaty ohledně nábožensko-mírových dohod, jejichž první verze vznikla v Praze na konci roku 1433. Přínosné je nicméně též pojednání o osudech originálních listin kompaktát, v němž autor prokazuje orientaci nejen v pozdně středověkých, nýbrž i raně novověkých dějinách.

S českou knihou do značné míry souzní rovněž přílohy, v nichž Šmahel přináší mnohé zajímavosti s basilejskými kompaktáty více či méně související. Jde o erudovaný vhled do pozdně středověkých pramenů, neboť autor se zabývá kupříkladu opisy kompaktátních listin v manuskriptech, staročeskými překlady a tisky kompaktát či dohodami mezi Čechy a císařem Zikmundem, jež se nezřídka uvádějí pod názvem „císařská kompaktáta“.

Hodnocení knihy započneme tím, v čem německá verze překonává publikaci *Basilejská kompaktáta*. Na prvním místě musí být vyzdvihnuta již zmíněná profesionálně zvládnutá edice deseti listin. Před textem každého dokumentu jsou uvedeny všechny potřebné informace, tj. listiny či rukopisy (případně staré tisky), které byly při vytváření edice využity, dosavadní edice a relevantní literatura. Poslední dva Šmahelem vydané dokumenty (ratifikace kompaktát koncilem) žádnou dřívější edici nemají. Je však třeba zdůraznit, že i kritické vydání předešlých osmi dokumentů má nesmírnou hodnotu, poněvadž dosavadní edice byly pro potřeby evropské medievalistiky opravdu nedostatečné.

Vrátíme-li se k odborné části publikace, ani zde nechýbí nesporné přínosné pasáže, jež kniha *Basilejská kompaktáta* neobsahovala. Důležitý je v tomto ohledu závěr druhé kapitoly, kde je za výkladem o publikaci basilejského dekretu o svatém přijímání (prosinec 1437) nově připojen celý jeho text. Krátce poté přichází na řadu shrnutí s přehledem klíčových dokumentů, které v českém vydání bohužel absentovalo. Obdobně se za třetí kapitolou knihy nachází přehled dějin kompaktát od roku 1433 až do jejich vyjmutí ze zemských desek v roce 1567. Jakkoliv uvedené doplňky nejsou příliš obsáhlé, textu přidávají na kvalitě.

Kromě nesporných pozitiv je možno v knize nalézt i několik nedostatků, z nichž některé byly přítomny již v českém vydání. Ani jeden z nich sice není závažného charakteru, pominout je však nelze. Nepřesného tvrzení se Šmahel dopustil formulací „am 23. Dezember 1437 publizierte das Basler Konzil auch sein Dekret, in dem die Annahme des Abendmahls unter beiderlei Gestalt allen erwachsenen Böhmen, die ihn verlangten, erlaube“ (s. 95). Z těchto slov vyplývá, že dekretem *Ut lucidius videatur* povolil basilejský koncil přijímání podobojí všem dospělým Čechům, kteří o to požádají. Žádnou takovou koncesi kalicha ovšem dekret neobsahuje. Povolení kalicha dospělým a nábožně žádajícím Čechům (a Moravanům) mělo být součástí speciální listiny, k jejíž publikaci se měl koncil dle znění kompaktát uchýlit až po vydání prosincového dekretu. Koncept takového dokumentu byl skutečně sepsán (jak ostatně sám Šmahel poukazuje na s. 94), ale k jeho oficiální publikaci nikdy nedošlo.

Když autor v souvislosti s uzavřením kompaktát uvádí, že o jihlavských událostech roku 1436 se dochovalo překvapivě málo autentických svědectví z české strany, bere v potaz jen *Staré letopisy české* a zprávu z rukopisu D 51 pražské Knihovny Metropolitní kapituly u sv. Víta. Zcela však opomíjí dochovaná svědectví dvou domácích pozorovatelů, kteří se vyhlášení kompaktát účastnili. Prvním byl utrakvistický kněz a diplomat Martin Lupáč, jenž zanechal stručné zprávy o Jihlavě v několika spisech (*De communionem parvulorum, O přijímání dítek, Sensus seu intellectus compactatorum, Super responso Pii pape*). Uvedené texty jsou přitom zajímavé tím, že jejich autor minulost tendenčně zkreslil, aby zobrazil katolíky v co nejméně příznivém světle. Druhým svědectvím je list olomouckého biskupa Pavla z Miličína zaslaný z Jihlavy 19. července 1436 svatopetrské kapitule a proboštovi v Brně. Jde tedy o písemnost vyhotovenou jen krátce po uzavření husitsko-koncilního konkordátu, a tudíž je patrně důležitější než Šmahelem uvedené dokumenty. Pro úplnost dodejme, že autor mohl jako pramen k Jihlavě uvést i kroniku tzv. Starého kolegiáta pražského.

Třebaže Šmahel dává ve třetí kapitole znát, že se kolem husitsko-koncilních úmluv objevily po roce 1436 nejrůznější spory a kontroverze, je po mém soudu na škodu, že v knize věnované basilejským kompaktátům není zřetelně artikulováno, jaký byl zásadní rozdíl mezi katolíky a většinou utrakvistů ohledně interpretace dohody o přijímání podobojí. Šmahel ji několi-krát charakterizuje jako církevní koncesi kalicha, tento pojem by ovšem neobstál u významné

části kališníků, kteří odvozovali přijímání podoboji z Bible a Kristova přikázání. Takoví lidé mohli jen stěží chápat klíčovou dohodu v kompakzátech jako propůjčení kalicha církvi/koncilem a spíše tíhli k výkladu, že jde o pouhý souhlas institucionální církve s věčně platným zákonem. Třech ploch souvisejících s kompakzáty bychom mohli jistě jmenovat více, ovšem právě rozpor koncese versus schválení v knize citelně chybí, neboť se týká samotné podstaty kompakzát.

Na závěr uvádím ještě dva drobné nedostatky. Seznam literatury je sice dle očekávání obsáhlý a různorodý, měla by zde však být uvedena studie *Georg von Poděbrad und die Kompaktaten* od Rudolfa Říčana (*Communio viatorum* 8, 1965, s. 43–52, 161–172) a také stať *Václav Koranda mladší a kompakzáta* od Jindřicha Marka (in: *Kalich jako symbol v prvním století utrakvismu*, Praha 2016, s. 153–166). U právě zmíněného Korandy ještě zůstaňme. Nedopatřením se stalo, že je tento utrakvistický administrátor ve Šmahelově publikaci označen dvakrát jako „starší“ („Wenzel Koranda der Ältere“; s. 161, pozn. 83, a s. 224).

Není pochyb, že německé vydání monografie o kompakzátech bylo více než správným krokem, který problematiku fundovaně zpřístupnil řadě zahraničních zájemců a navíc přinesl obsáhlou edici, jejíž kvality plně docení generace současných i budoucích medievistů.

ADAM PÁLKA

Bertrandon de la Broquière, Zámořská cesta. Burgundský zvěď 15. století v muslimských zemích, edd. Jaroslav SVÁTEK a kol., Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2016 (= Středověk)

208 s. + 8 nečíslovaných stran obrazových příloh, ISBN 978-80-7422-464-5

Čtivý a přítom dostatečně věrný překlad spolu se třemi doprovodnými studii zprostředkovává českému čtenáři poznání *Zámořské cesty* Bertranda de la Broquière, vrchního kráječe dvora burgundských vévodů. Jeho spis po podobném zpřístupnění volal tím spíše, že jde o nesmírně zajímavý text, představující pro každého, kdo se pokusí o jeho interpretaci, tvrdý oříšek. Publikace *Zámořská cesta* přináší tři různé pohledy, zvolené jako úvod do další práce s textem, v ideálním rozvržení. Jaroslav Svátek podává klasické

historické zpracování životních osudů autora i textu, s přesvědčivým pokusem datovat jeho vznik, Julien Loiseau krátce a přehledně popisuje dobovou situaci na Blízkém východě a území dnešního Turecka, kde se svářely kulturní rozmanitě světy „starého“ a „nového Orientu“, a Martin Nejedlý sleduje Bertrandonův text očima literárního historika.

Úkol posledně jmenovaného, kvůli charakteru díla nesmírně obtížný, přináší díky erudici autora množství zajímavých postřehů. Jak vysvětlit, že se text skládá z několika zdánlivě nesourodých částí? Stručný popis cesty do Svaté země střídá vylíčení poměrů v různých částech mladé osmanské říše s neobyčejným citem pro detail, promísené nejrůznějšími dobrodružnými příběhy prožitými autorem na dlouhé cestě a zpracovanými jako v nějakém rytířském románu... Jak uchopit množství ryze osobních postřehů a jak vlastně rozumět Bertrandonovu úkolu, který si vyžádal unikátní snahu splynout s muslimským kulturním prostředím, nákup domorodých šatů i studium hovorové turečtiny? Jak je možné, že pokud šlo o špiónážní cestu, zpracoval Bertrandon konečnou verzi svého textu nejméně šest až jedenáct let po svém návratu k burgundskému dvoru (pokud je správná Svátkova interpretace)? Jaký je textový původ Bertrandonových praktických pojednání o síle a slabínách tureckého vojska, majících již vpravdě špiónážní charakter?

Již z uvedených otázek je patrné, že vydání Bertrandonova textu by mohlo být bez problémů doprovázeno celým sborníkem nebo obsáhlou monografií. Myslím, že podobně jako dobové portulánové mapy ukazuje *Zámořská cesta* zárodek nesmírně důležitého kulturního přelomu. Snad právě proto je její literární forma neučesaná, jak to u průkopnických a myšlenkových nových děl bývá. V jejím stylu můžeme spatřovat předvečer období velkých zaoceánských plaveb a objevování Nového světa. Analyzovat a popsat vnější svět je prvním krokem k jeho podmanění a ovládnutí. V Bertrandonově případě analýzu provází snaha o pochopení, což svědčí o jeho výjimečné osobnosti a snad i vysvětluje, proč se venkovan z podhůří Pyrenejí stal úspěšným členem progresivního burgundského dvora.

Pro odvážnější historiky z českého prostředí nabízí kniha zajímavé pole pro srovnávání. Burgundské vévodství, podobně jako například země Aragonské koruny, bylo na konci 14. století více-národnostním státem skládajícím se z několika menších zemí a majícím značný mezinárodní politický i kulturní vliv. V průběhu pozdního středověku a raného novověku se osudy burgundského